

Mülteci Çevirmenliği Sorunlarının Çeviri Eğitimi Açısından Tartışılması

Yeşil papağan (Psittacula krameri), papağangiller (Psittacidae) familyasına ait bir kuş türü. Bilimsel ismi, Avusturyalı doğabilimci Wilhelm Heinrich Kramer'e ithafen verilmiştir. Bu göç etmeyen tür, başarılı bir şekilde 'karışık habitatlar' içinde yaşamaya adapte olmuş ve şehirleştirme ve ağaç kesiminin korkunç saldırısına dayanan az papağan türünün biridir.

Ancak son yıllarda göç etmeyen bu kuş türü ülkemizde de görülmeye başlanmıştır. Papağanların Türkiye'ye yönelmesinde uzun yıllar süren Basra Savaşlarının, yanan petrol kuyularının, patlayan bombaların kuşlar üzerindeki olumsuz etkisinin olduğu uzmanlarca dile getirilmektedir.

(http://www.pusula.tv/modul_haber/yazi_detayli.asp?YazarID=13&yaziID=98)

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere ülkemiz özellikle coğrafi konumu nedeniyle çeşitli türlerdeki göç yolları üzerinde bulunmaktadır: hem Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişme alanında hem de uzun yıllardır bitmek bilmeyen savaşların yaşandığı bir coğrafyada bulunması nedeniyle hem ekonomik hem de savaşa bağlı nedenlerle ortaya çıkan iç ve dış göç olgusunun önemli kavşaklarından biri niteliğindedir. Bu çalışmada konu alanımızla ilgili olarak dış göç olgusu bağlamında ele alınan iltica konusunu ve bu konunun yol açtığı çeviri etkinliğini ele almaktayız. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bu "köprü olma" niteliği, iltica ve göç alanında gerçek anlamını bularak Türkiye'yi, tarih boyunca dönem dönem, günümüzde de gittikçe daha fazla göç alan bir ülke konumuna getirmiştir. Göçmen sayısının yıllık ortalaması 60.000 dolaylarında ifade edilmektedir. Ancak sayıları on binlerle ifade edilen bu göçmenlerin sadece küçük bir kısmı resmi olarak iltica prosedürüne başvurabilmektedir. Bu sayısının 5.000 civarında olduğu dile getirilmektedir. (rakamlar Af Örgütü Medya brifinginden)

Bildirimizin amacı son yıllarda giderek daha fazla ülkenin gündemine giren ve önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşarak tartışılması beklenen daha fazla girmesi beklenen iltica konusunu, bu alanda ortaya çıkan çeviri etkinliği bağlamında ele alarak, alanın gereksinim duyduğu çevirmen profilini belirlemeye çalışmak ve uygulama alanında edinilen deneyim ve gözlemlerle çeviribilim bölümlerinin eğitim programına alması beklenen toplum çevirmenliği eğitim programlarına katkı sağlamaktır.

Sözlü çeviri ediminin bir türü olan toplum çevirmenliği çerçevesinde, ‘toplum çevirmeni’ adı verilen sözlü çeviri öznesi, çeviri sürecinin her aşamasında çevirmendir.

Sosyolojik yaklaşımların içinde gelişen sistem kuramları ve norm temelli betimleyici yaklaşımlar Çeviribilimi salt metin odaklı bakış açılarından uzaklaştırmıştır. Ancak çeviri olgularının incelenmesi, daha geniş ve disiplinlerarası yaklaşımları gerekli kılmaktadır (Hermans 1999). Böylece, çevirinin sosyal bir edim olarak algılanması, araştırmacıları sosyoloji, antropoloji ve kültürel incelemelere yöneltmiştir. Bu alanlarda çalışan Luhmann ve Bourdieu gibi kuramcıların kavramsal çerçeveleri, Hermans’ın da belirttiği gibi Çeviribilim olgularını incelemek için, daha geniş bakış açıları edinmek açısından son derece önemlidir (Hermans 1999: 120-131).

Sosyoloji kuramcısı Pierre Bourdieu’nün ortaya koyduğu kültür kuramı modeli, her türden kültürel olguyu incelemek için oluşturulmuştur” (Sheffy 1991: 803). Toplum çevirmenlerinin gerçekleştirdikleri çeviri edimi süresince üstlendikleri rolleri anlamak, yürüttükleri iletişim ortamı ile aralarındaki etkileşimi saydamlaştırmak, birer çeviri öznesi olarak nasıl konumlandıklarını ortaya çıkartmak amacıyla, Bourdieu’nün *habitus* ve *özne* kavramlarından yararlanabiliriz. Aşağıdaki tartışmalarda da açıkça belirttiği gibi, Bourdieu’nün modeli, çeviri öznesi olarak toplum çevirmenlerinin üstlendiği rolleri anlamamızda bize sağlam bakış açıları sunmaktadır.

Yukarıda aktarılan düşünce ve bakış açıları çerçevesinde, göçmenler için sözlü çeviri hizmeti veren toplum çevirmenlerinin nasıl kültürel alanlarda

çalıştıklarını ve ne türden özne özellikleri üstlendiklerini anlamak açısından önemlidir.

Toplum çevirmeninin çeviri edimini gerçekleştirdiği ortamlar ; Sağlık kuruluşları, emniyet birimleri, mülteci başvuruları sürecinde yer alan kurum ve kuruluşlar ve mahkemelerdir.

Çevirmen kurum içinde dil uzmanı olarak bir taraftan halk hizmeti verirken öte yandan resmi bir kurumun temsilcisidir. Bu durum iki taraf arasında dil düzeyinde iletişim kurmanın ötesinde toplumsal bilince sahip olmayı gerektirmektedir. Toplumsal bilinç, içinde “sosyal destek” ve “yardımcı olma” rollerini barındırmaktadır.

Toplum çevirmeninin rolü zaman içinde uzman kurum ve kuruluşların ihtiyaçları doğrultusunda farklı şekiller almıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında, sosyal kurumlar ile vatandaş arasındaki iletişimin sağlanması sırasında iki dilli çalışanlar, aile yakınları, gönüllüler, arkadaşlar tarafından yapılan bu çeviri türü, çeviri derneklerinin, eğitim kurumlarının ve sertifika programlarının ortaya çıkması ile sözlü çeviride bir uzmanlık alanı olma yolunda gelişim göstermektedir. Bu da çevirmenin uzmanlık alanının tanımlanmasında ve çeviri ediminin sorumluluk alanlarının belirlenmesinde etik ilkelerin sorgulanması gereken noktaları belirginleştirmiştir.

Toplum çevirmenliği yukarıda adı geçen kurumlarda dahilinde farklı adlar olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda iltica başvurularında yapılan mülakat çevirisini, toplum çevirmenliği alanında yer alan mülteci çevirmenliğinin alt uygulama alanı olarak tanımlacaktır. Bu sınıflandırmanın nedeni “Mülteci çevirmenliğinin”, mültecilerin buldukları ülkelerde iletişimde bulunabilecekleri bütün alanları kapsayan daha genel bir kavram olarak görülmesidir. Mülakat çevirisi ise, mültecilerin iltica başvurularını yaptıktan sonra kendileri hakkında karar verilmesini sağlayacak görüşmeler sırasında gerçekleştirilen bir çeviri etkinlidir.

Bu sürece ilişkin çeviri etkinliğinin ayrıntılı olarak betimlemesine geçmeden önce, alana iltica koşullarında karşımıza çıkabilecek kavramlara kısaca değinmek istiyoruz.

Yıllık ortalama sayıları on binleri aşan bu göçmenlerin önemli bir kısmı yasa ve yönetmeliklerde tanımlandığı biçimiyle “mülteci” ya da “sığınmacı” olarak değil de, “yasadışı göçmen” olarak nitelendirilmektedirler. **Türkiye’deki iltica başvuru süreci ve bu sürecin hangi aşamalarında çevirmene gereksinim duyulmaktadır.**

Türk hukuku, mülteciyi “genel olarak, “ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden zülme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için doğduğu, büyüdüğü, oturduğu ülkeyi terk eden kişi” olarak tarif etmek[tedir]”.¹ Ancak 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ni “coğrafi kısıtlamayla” kabul eden Türkiye, sadece Avrupa Konseyine üye ülkelerden gelen kişilere yukarıdaki tanımlama ölçütlerine uyduğu takdirde “mülteci” statüsü vermektedir. Avrupa dışından gelen ve mülteci tanımlamasına uygun özellikler taşıyan öteki kişilere de “sığınmacı” statüsü verilmektedir.

Yönetmeliklere göre mülteci ya da sığınmacı olabilmek için izlenecek prosedüre göre kişi ülkeye giriş yaptıktan sonra “makul olan en kısa süre içinde” yetkililere başvurmalıdır. Bu başvurular “valiliklere bağlı İl Emniyet Müdürlükleri Yabancılar Şubelerine yazılı dilekçe ile yapılmaktadır.”² Kişinin başvurusu konusunda karar verme yetkisi ise İçişleri Bakanlığına aittir. Ancak, sığınma başvurularında “1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliğiyle birlikte, bir tür “iki aşamalı statü belirleme” uygulamasının devreye” girdiği belirtilmektedir. Buna göre, kişinin sığınmacı sayılıp sayılmayacağı emniyet yetkililerince belirlenip, kişinin başvurusu daha sonra BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından işleme konulacaktır.³ Türkiye’nin coğrafi

¹ Çiçekli, s. 211

² Çiçekli, s. 222

³ Çiçekli, s. 226

kısıtlama koymasını nedeniyle sığınmacılar geçici olarak Türkiye’de kalabilmekte ve BMMYK aracılığıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilmektedirler.

İltica / sığınma başvurusunda bulunan şahıslar, başvuru dilekçelerinin tesliminden sonra yetkililerce işlemlerinin tamamlanmasının ardından biri “öngörüşme” diğeri “mülakat” adıyla anılan iki görüşmeye alınmaktadırlar. “Öngörüşmenin amacı, başvuru sahibinin (...) “İltica-Sığınma Başvuru Sahiplerine Tebliğ Edilecek Hususlar” hakkında bilgilendirilmesi, “İltica-Sığınma Müracaat ve Ön Görüşme Formu”nun doldurulması ve “Kişisel Mülakat Randevu Belgesi”nin düzenlenmesidir.”⁴

Mülakatın amacı ise “başvuru sahibinin korumaya ihtiyacı olup olmadığını değerlendirmek için bilgi toplamaktır. Başvuru sahibinin başından geçenlerin 1951 Cenevre Sözleşmesi bağlamında zulüm veya zulüm görme korkusu olup olmadığının ortaya konması hedeflenmektedir.”⁵ Genelde çevirmen aracılığıyla yapılan mülakat sonunda, sorulan soruların ve yanıtlarının içinde yer aldığı mülakat formu başvuru sahibi, mülakatçı ve çevirmen tarafından imzalanmaktadır. Bu mülakat formu daha sonra gerekli diğeri belgelerle birlikte karar yetkisi olan İçişleri Bakanlığına gönderilir.

Yukarıda tanımlanmış olan sürecin en başından itibaren çeviri etkinliği başlamaktadır. Bu çeviri alanında görev yapan öznenin çalışma koşullarını ele alacak olursak;

Mülakat sırasında ilk sorular genelde kısa yanıtlar gerektiren sorular kişinin kimlik ve aile durumuyla ilgili sorulardır. Ancak daha sonra kişinin başından geçen olayları ayrıntılı bir biçimde anlatması isteniyor ve bir “öyküleme aşamasına” geçiliyor. Burada öykünün tutarlılığı başvuru sahibinin başvurusunun kabulüne ya da reddine yol açacağı için kişinin olabildiğince “ikna edici” olması, bunun için de aktardığı bilgilerin kesin ve doğru olması bekleniyor. Bu nedenle de mülakatçının, bilgileri tutarlı bir biçimde derleyebilmek amacıyla, özellikle dilsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlarda ek açıklama talep edip başvuru

⁴ Çiçekli, s. 223

⁵ Çiçekli, s. 223

sahibinden gelen yanıtta göre metne açıklama eklemesi gerekebiliyor. Bu durumda, yazılı metin, kimi zaman, ek bilgilerle yüklü doğal bir konuşma akışında kullanılmayacak bir biçimle aktarılmış bir öyküye dönüşüyor.

Kimi zaman, olay anlatımı sırasında mülakatçı, sürekli sorularla olaya açıklık kazandırmak (aynı zamanda doğruluğunu kontrol etmek) durumunda olduğundan not alıp gerekli tüm bilgileri elde ettiğinden emin olduktan sonra öyküyü oluşturmak durumunda kalabiliyor. Bu aşamada yer yer çizim yaptırmak anlaşılması güç isimleri yazdırmak gibi yazılı/görsel bilgilere de gereksinim duyuluyor. Burada mülakat çevirisinin, mülteci çevirmenliğin alt alanı olarak nitelendirilmesinin bir nedeni de, bu etkinliğin sözlü çeviriye dayalı olup yazılı metin üretme amacını taşıyor olması, diller arası olduğu gibi aynı süreç içinde, dil içi çevirinin de ardıl olarak yapılıyor olması, dil kullanımını açısından bakıldığında ise sözlü dilin (özensiz, kuralsız) yazılı dil (kurallı, resmi dil) olarak aktarılma gerekliliğinin olması ve dolayısıyla bir tür redaksiyon ya da standartlaştırmadan geçiyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Mülakatçının sözlü olarak sorduğu soru çevirmen tarafından ardıl olarak, kimi zaman aldığı notlar yardımıyla, sözlü olarak aktarılmaktadır. Daha sonra başvuru sahibi sözlü bir yanıt oluşturmakta ve çevirmen yine sözlü olarak yanıtı mülakatçıya aktarmaktadır. Bundan sonra ise mülakatçı, çevirmenin sözlü olarak aktardığı metni yazılı olarak “mülakat formuna” geçirmektedir. Ancak bu aktarım, hem sözlü dilin yazılı dile dönüşmesi bakımından, hem de dil düzeyi ve biçim açısından diliçi diyebileceğimiz, ikinci bir çeviri eyleminden geçmektedir. Bu süreç içinde sözlü olarak üretilen kaynak metin ile (başvuru sahibi tarafından), mülakatçı tarafından mülakat formuna aktarılan metin arasında aşağıdaki temel özellikleri belirleyebiliriz:

- Sözlü dilin yazılı dile dönüşmesi
- Sözlü dilden kaynaklanmanın yanı sıra “açık ve net” bir dille yazılması zorunluluğundan kaynaklanan “açıklama yüklü” akıcı olmayan bir biçimin ortaya çıkması. Hem mülakatı yapan kişinin hem de çevirmenin anlatılan öyküyü olabildiğince açık bir şekilde dile getirme yükümlülüğü vardır. (kaynakça)

- Kültürel ya da dilsel farklılıklarından dolayı eklenen açıklamaların olması.

Burada mülakatçının konumu çevirmenin işlevine ek olarak, bir tür “**redaktör**” görevi görmesidir. Mülakatçının görevi konuya ilişkin sorular sorup aldığı yanıtlarla özenli açık ve anlaşılır bir dille başvuru sahibinin “**derdini anlatmasına tercüman**” olmaktır. Çevirmenin görevi duyduklarını aktarmak, ikinci çevirmen gibi diliçi çeviri yapan mülakatçının görevi ana dilinde dinlediği sözlü metni yazılı dile dönüştürmek ve biçemi yeniden oluşturmaktır. Bu süreç içinde özen gösterilmesi gereken en önemli nokta ise bilgi konusunda hiçbir eksiğin/fazlanın olmamasıdır. Sonuç olarak “çift süzgeçten” geçmiş bir metin ortaya çıkmaktadır.

Bu alanda görev alan çeviri öznesini sahip olması gereken özellikler BMMYK ve AB gibi uluslararası kurumların ve çeviri dernekleri ile sivil toplum kuruluşlarının standartlarında şu şekilde sıralanabilir;

- Çeviri Becerisi
- Tarafsızlık
- Gizlilik
- Kültürel arkaplan bilgisi ve farklılıklara duyarlılık
- Esneklik, farklı durum ve koşullara uyum sağlayabilme
- Araştırma ve teknik yetkinlik
- İletişim becerisi
- Güven ortamı oluşturma
- Kurumlarca belirlenen kurallara uyma

Ancak mevcut koşullarda karşımıza çıkan yetersizlikleri ve sorunları örnekleyecek olursak;

Bu kurum ve kuruluşlarda batı dillerinden çok doğu dilleri ve ender bilinen dillerde çevirmenlere gereksinim duyulmaktadır. Özellikle bir psikologla yaptığım görüşme sırasında, Kuzey Iraklı ve Afgan çocukların hiçbirinin neredeyse konuşmadığını, derdini anlatamadığını dile getirdi. Onlara olabildiğince en kısa sürede Türkçe öğretmek dil sorununu en kısa sürede çözmeye çalıştıklarını anlattı. Özellikle yoğun savaş ortamında çok zor koşullar altında ülkemize ulaşabilen bu

çocukların “çeviri sorunu” “dil sorunu” nedeniyle daha fazla zorluk çektiğini söylemek yanlış olmaz.

Urduca çevirmen arandığında, Etiyopya yerel dillerini konuşabilen tercümanlar arandığına birçok kez tanık oldum. Anacak bu dilleri bilen kişiler olmadığı için başvuru süresi uzamakta, başvuru sahibi insani olmayan koşullarda uzun süre yaşamını sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Çeviri gürültülü bir ortamda olabilmekte ve sık sık bölünebilmektedir.

Çevirmenin baş etmesi gereken sorunlardan biri de “çevirmene duyulan güvensizliktir”. Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin kitapçığında bu kanıya ilişkin şöyle bir örnek yer almaktadır;

...hiç okula gitmemiş yada çok sınırlı bir eğitim alabilmiş birçok mültecinin sebep sonuç ilişkileri kurma ve kendilerini açık ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek konusunda zorlanmalarındır. Bu sıkıntılar bazen çok önemli eksik yada yanlış anlamalara sebebiyet verebilmektedir. Üstelik başvurucular çoğu zaman bir tercüman aracılığıyla konuşmak zorundadırlar, bu da herşeyi daha da zorlaştırır... Mülteci Destek El Kitabı ,2007

Gereksiz müdahalelerde bulunmak, yorum yapmak, aşırı duygusal tepkiler vermek gibi davranışlar çevirmenin çeviri edimine, eğitim arkaplanı ve deneyimine sahip olmamasından kaynaklanarak güven ortamını ortadan kaldırabilir.

Konuşma diline çok iyi hâkim olmak çok önemli. Örneğin Arap dili yazılı ve sözlü alanlara farklılık gösterebilmektedir; sözlü dilde farklılaşan Arap lehçelerini anlamada yetersiz kalınabilmektedir. Dili yaşayarak öğrenmiş olmak ya da bu yönde bir eğitim almış olmak gerekmektedir. Bu da kültürel arkaplan ve çeviri becerisi gerektirmektedir.

Fransızca için de aynı düzeyde olmasa da benzer bir durum söz konusudur. Afrika’nın çok farklı ülkelerinden gelen kişiler doğal olarak farklı aksanlarda Fransızca’yı konuşabilmektedirler. Örneğin bir Moritanyalı ile Kongolunun aksanı farklı olabilmektedir.

Gazetecilik eğitimi aldığını iddia eden bir Afrikalı mülteci ile yapılan görüşme sırasında, gazetecinin yapmış olduğu çok basit yazım yanlışını farke den çevirmenin kafasında dil düzeyi ve eğitim durumu hakkında kuşku uyanır. Bu

durumda çevirmenin nasıl bir tutum sergileyeceği deneyim ve eğitim ile sağlanan bir davranış biçimidir.

Ekonomik göçmen ile mülteci ve sığınmacı arasında Türk hukukuna göre farklılıklar bulunmaktadır ve karar vericiler bu farkı önemsemektedirler. Farklı dil ve kültürlerden gelen kişiler göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının arasındaki ayrımı gözetmemektedir. Bu durum gerek başvuru sürecini gerekse sonrasını olumsuz etkilemektedir. Çevirmenin bu konuda sahip olacağı hukuki arkaplan bilgisi bu yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi ve başvuru sahibinin bilgilendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bir başka örnek de mahkemeye intikal etmiş bir mülteci davasıdır. Mültecilik başvurusunda bulunan Afrikalı şahsın adı, iltica başvurusu süreci uzadığı dönemde bir suça karışmış ve mahkum edilmiştir. İltica sürecinden başlayarak çevirmen bulunmamasından dolayı yaşanan problemler, suçlanma ve yargılanma sürecine kadar devam etmiş; karar aşamasında çevirmen sağlanmış, gelen çevirmenle birlikte yapılan sorgu ve açıklamalarla en başından beri meydana gelen usulsüzlükler ve yanlış uygulamalar hakime aktarılmış olmasına karşın dikkate alınmamıştır. Sanık mahkum edilmiştir. Bunun üzerine ilgili avukat tarafından dava İnsan Hakları Mahkemesi'ne intikal ettirilmiştir.

Uluslararası kurum ve kuruluşlarca çevirmenin sahip olması gereken özellikler ideal olarak belirlenmiş olsa da gerçekte bu koşulların tam olarak sağlanamadığı görülmektedir. Türkiye özelinde ele aldığımız koşullarda bunun gerçekleşmesi çeviri öznesinin eğitilmiş olmasından geçmektedir. Bu eğitimin kurumsal çatı altında, mevcut koşullarla etkileşim içinde olması; koşulların iyileştirilmesi, alanın saygınlığının artması ve öznenin donanımının devingenlik kazanması açısından önem taşımaktadır.

Bu anlamda eğitim ve çeviri koşulları arasında iletişim kurma aşamasında şu sorulara işlevsel yanıt aramak durumunda kalıyoruz !

- Burada hem doğulu hem de batılı bir ülke olarak doğu dilleri mütercim tercümanlık anabilim dallarının bölümlerinin gerekliliğini tartışabiliriz, bu konunun bugüne değin hiç gündeme getirilmeyerek acaba ihmal mi edildi ?

- Türkiye kaçınılmaz olarak, öncelikle konumu gereği bir göç ülkesi. Bu nedenle ve Doğu ile Batı arasında giderek daha sık kullanılan bir köprü olduğunu hangi oranda göz önünde bulunduyoruz ?

- Piyasada” öyle ya da böyle ve her ne kadar ödemesi son derece yetersiz de olsa bu tür bir çeviri etkinliği bulunmaktadır. Eğitim programlarımız bu özel durumu yönelik bir talebi karşılayıp karşılayabilmekte midir ya da en azından etik açıdan karşılamakla yükümlü müdür?

- Sertifika programları ya da seçmeli dersler koymak, bu kuruluşlarla bağlantı içinde olmak yeterli ve gerekli midir?

Bu sorulara yanıt ararken çevirmenin farkındalığa yönelik bir eğitim aldığı varsayımından yola çıkıyoruz, ancak bu süreçte de yine şöyle bir soru ile karşılaşabiliyoruz : Farkındalık hangi oranda Türkiye’de ve dünyanın bir çok ülkesinde sosyal bir yara olan “mülteci çevirmenliği olgusunu” kuşatacak boyutta?